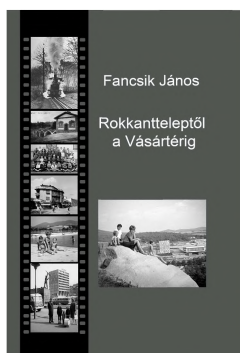

BARÁTHI OTTÓ

Emlékek, emberek, események

Fancsik János: Rokkanteleptől a Vásártérig

Magam sem tudom már, hányadszor veszem kezembe és olvasgatom – szünni nem akaró érdeklődéssel – a fentebb említett könyvet, amikor ismertetésének megírásához kezdek. Amikor az is eszembe jut: a könyvet már az alkotás folyamatában figyelemmel kísérhettem, és – szerzője megtisztelő jóvoltából is – készülő, egyes nagyobb részeiben is olvashattam. Mindebből kitetszhet, nemcsak a kötetet, de íróját is jól ismerem, elfogultságomat sem tagadhatom. A recenzió megírását mégis örömmel vállalom, hiszen elsősorban a művet kell bemutatnom, nem feltétlenül az íróját méltatnom.

A könyv visszaemlékezés, az esszé igényességével megírt, közvetlen hangú, ízes-népies nyelvi fordulatokkal is idéző, olvasmányos helytörténeti kötet. Elvileg kronologikus felépítésű, de a visszaemlékezés természete miatt – ahogy erre a szerző maga is utal – az események sorrendje esetenként elkerülhetetlenül keveredik. A könyv egyes részei a helytörténet egészén belül is megkülönböztethető műfaji ismérvekkel bírnak: család-, hivatás- vagy társadalomtörténetként jelennek meg.

Mindezek bemutatása előtt azonban szívesen idéznem a Nobel-díjas Gabriel García Márquez maradandó megállapítását, amely a most bemutatandó könyvre is igazán illik: „Az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékszik, és ahogyan visszaemlékszik rá, miközben el akarja mesélni.” Fancsik János sem egyszerűen az életét írja le, attól lényegesen többet és mást is közöl olvasóival. Kiapadhatatlan mesélőkedvűből következően könyvének egyik nagy értéke korának és környezetének körültekintő és sokoldalú leírása, kortársainak – családtagjainak, rokonainak, munkatársainak, ismerőseinek – árnyalt ábrázolása. Könyve így integrálódik karakteres korlenyomattá, hiteles helytörténetté, amelyből kisugárzik és kiérzik – a hely szelleme. A könyv szerzője a részletekre figyel, de az egészet látja – empátiáját ismerve – talán a szívével is. S mint tudjuk: „*Jól csak a szívével lát az ember...*” (Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg).

A könyv – a szerző saját szerkesztésében – hat nagyobb, igencsak kifejező címekekkel ellátott fejezetből áll, amelyek mindegyike jobbára rövidebb, de szintén beszédes közcímekekkel tagolt részeket tartalmaz.

A *Családyökök és oldalágak* c. fejezetben (7–53.) a kötet írója nagyszüleit, szüleit, fivérét, közelebbi-távolabbi rokonságának tagjait, szomszédait, ismerőseiket mutatja be, karakterüket rajzolja meg nagy érzékenységgel, családi környezetüket írja le igen plasztikusan. Kitűnő megfigyelő és jellemábrázoló képességét már itt felvillantja.

A *Rokkantelepi évek* c. részben (54–120.) a szerző tizenhét esztendő koráig megélt életét eleveníti fel, s mint írja: „... az emlékek távoli homályában nemcsak az események időbeli sorrendje keveredik össze, hanem a képzelet és a valóság elemei is kuszán összefonódnak. Kibogozásuk lehetetlen, de talán nem is szükséges, mert így együtt jelentik a gyermekkort, a gyökereket...”

A *Diákkor* c. fejezet (121–173.) valamivel bővebb is, mint ahogy az a címből következne, hiszen „Az óvodában” kezdődik, a „cigányutcai” iskola bemutatásával folytatódik, majd a „Gimnazista lettem” cím alatt a szerző egykori kitűnő tanáira (többek között Gyórfy Dezsőre, Fayl Frigyesre) emlékezik tisztelettel és szeretettel. „A kamaszkor” korhű eseményei után a „Készülődés az érettségire” zárja ezt a fejezetet.

Az *orvosi pályán* c. rész (174–295.) többek között hivatás-, intézmény- és várostörténet is egyben. Mesél a szerző a pécsi orvosegyetemi évekről, a salgótarjáni pályakezdés időszakáról, a december 8-ai tragikus eseményekről. Feleleveníti emlékeit a régi kórház világából, leírja az új kórház „belakásának” történetét, végül felidéri orvosi pályájának jelentős állomásait és csúcseit. Ez a könyv legterjedelmesebb (mintegy 120 oldal) és egyben legeseménydúsabb, legtartalmasabb része is, amely sok – például orvos- és helytörténeti, sőt történelmi – szempontból is kiemelkedő jelentőségű.

A *politika és a közélet mezsgyéin* c. fejezet (296–315.) is gazdagabb tartalmában, mint amire a cím utal. Ugyanis a szerző ebben a mindössze húsz oldal terjedelmű részben nem csupán a parlamentben és az önkormányzatban – országgyűlési, illetve városi önkormányzati képviselőként – végzett felelősségteljes tevékenységének egyes főbb elemeit villantja fel, de családja életébe is bepillantást enged, sőt egyik szívügyéről, a természetvédelemlről is értekezik.

Az *Otthonaink a városban* a könyv utolsó fejezete (316–338.), amelynek „*Epilógus helyett*” közcíme alatt a szerző maga is megfogalmazza, miért is írta meg könyvét. „Mindössze egy átlagos salgótarjáni polgár életútján keresztül szerettem volna bemutatni szülővárosom történetének néhány eseményét, megörökíteni lakói egy részének hétköznapjait, jellegzetes egyéniségeit, városrészeit. Kissé részletesebb betekintést nyújtani a város csaknem minden lakosát érintő és érdeklő kórház sajátos világába.”

S hogy Fancsik János elképzelése miként is valósulhatott meg maradéktalanul, minősítetten magas színvonalon, arról a könyv hátsó borítóján dr. Szvircecsek Ferenc salgótarjáni helytörténész sorai tanúskodnak, többek kö-

zött így: „Munkájának értékállósága mindenekelőtt a szerző gazdag szakismeretére, és a szinte kimeríthetetlennek látszó, élettapasztalatából származó helyismeretére vezethető vissza. Ennek egyik forrása, hogy az elmúlt évtizedek képét a foszlányokból, az emlékezet törmelékeiből gondosan illesztette össze, gondosan, mert nagy anyagismerettel rendelkezik, s Ormos Mária szavait felhasználva „olyan képzelőerővel, amely nem mesék kitalálására, hanem az egykori valóság rekonstrukciójára vehető igénybe”.

A „szöveges rekonstrukciót” jó érzékkel válogatott képek emelik meg: a fekete-fehér fotók a korlenyomat vizuális alapjai. A kitűnő képkockák fontosnak tartott színhelyekről és személyekről tesznek tanúbizonyságot. Feledhetetlen pillanatok, szomorú és vidám események tárulnak fel a fotográfiák révén is. A könyv végén *Melléklet: Festmények a városról* címmel, a szerző feleségének, F. Csaba Máriának 12 alkotása a képi hatásával és a színek erősségével is jól egészíti ki a szövegtestet. A *Tartalomjegyzék* után a szerző kézzel rajzolt városrészlet-térképe látható, amelynek hátoldalán a könyv címében szereplő *Rokkanttelep* és *Vásártér* definíciója olvasható.

F. Csaba Mária: *A Káiner-sarok és az Őrangyal patika*

A vaskos (említett mellékleteivel csaknem 350 oldal terjedelmű, B/5 formátumú), decens-dekoratív módon izléses kiállítású, grafitszürke borítójú, papírkötésű könyv a Polar Stúdió Kft. nyomdájában készült. A szöveget Sebestyén Kálmán gondozta, a nyomdai előkészítés Hernádiné Bakos Marianna munkája. A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap, a Nógrád Megyei Levéltárért Alapítvány és a Polár Stúdió Kft. támogatta.

Kiadója a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára. Felelős kiadó: a levéltár igazgatója.

A könyv megjelenése elismerésre méltó összefogás eredménye. Szerzője, a polgári hivatását tekintve orvos, Fancsik János dr. pedig most különösen rászolgált, hogy ezt a legújabb, a hely szellemét megidéző remekművét ne „csak” a család- és helytörténeti köteteket kedvelők, a lokálpatrióták és a széles olvasóközönség, de a Salgótarjáni Értéktár Bizottság figyelmébe is jó szívvel ajánljam. Ugyanis ez a könyv nem egyszerűen egy helytörténeti mű, de különleges és sajátos salgótarjáni érték az itt élő emberek és utódaik, a jövő nemzedéke számára is.

S, ha e sorok írójának csak megközelítően is sikerült recenziójában érzékeltetni, hogy Fancsik János milyen magas színvonalon és lebilincselő módon valósította meg elképzelését e könyve megírásával, akkor az is bizonyosra vehető, a *Rokkanteleptől a Vásártérig* című nagyszerű műve még nagyon sok olvasó öröme és épülésére is szolgál.

FANCSIK JÁNOS

Megkésett köszönet

Tözsér Kapesos Anna: Palócul tanított imádkozni anyám

Sem a könyv kiadásának, sem szerzője születésének vagy halálának nincs kerek évfordulója. De ideje van adósságunk törlesztésének. Ideje, hogy legalább utólag emlékezzünk meg e lap hasábjain is a palóc néprajz néhány éve megszületett igazgyöngyéről. Már csak azért is, hogy az utókor számára megtörténjen e kincs számbavétele és szélesebb körű ismertetése.

„Miről is tudnék én írni, mint azokról az emberekről, akiktől az életemet kaptam, akik megtanították velem az édes anyanyelvemet. Magyar nyelv, de palóc tájszólással kiejtve. Nekünk ám ez olyan szép és kedves beszéd, hogyha úgy mondanék ki valamit a számon, mint a városiak, úgy érezném, mintha kitört volna a nyelvem! Mi már megszoktuk ezt a tájszólást és ez elkísér a sírig.”

Talán hitvallásnak is tekinthető e néhány sor, mely Tözsér Kapesos Anna *Palócul tanított imádkozni anyám* című könyvéből kiragadott rövid-

ke részlet. A kereken 300 oldalas kötet 2004-ben jelent meg az Európai Folklór Intézet–L'Harmattan kiadásában, a Hoppál Mihály által szerkesztett Folklór sorozat köteteként. Alcíme: *Egy kazári palóc asszony önéletírása*. De ki is volt az a hetven-egynéhány éves, hat elemi osztályt végzett palóc asszony, aki ezzel az országos érdeklődésre is méltán számot tartó művel megajándékozott bennünket?

Panni néni a palóckutató néprajzosok körében évtizedeken át ismert személyiség volt. Belső meggyőződésből őrizte a folklórt, ismerte annak minden részletét, és amikor az „megkopni” látszott, kötelességének érezte a hagyomány tudatos ápolását, ismereteinek továbbadását. Akár hajlékában is mindig szívesen fogadta a néprajzkutatókat és kifogyhatatlanul, magával ragadóan mesélt saját életén, emlékein keresztül szülőföldjének múltjáról. Kapott is tőlük egy vaskos, üres könyvet, hogy abban írja le élete regényét. *„No, ez az üres könyv bizony évekig ott hevert a kredenciókomban. 1992-ben aztán beteg lettem és Budapestre kerültem a kórházba. Vittem magammal az üres könyvet és bizony hozzáfogtam az íráshoz. Sok időm volt, jó vót visszaemlékezni arra az időre, amiről az én drága ősz hajú nagymamám mesélgetett nekem. Úgy elmerültem a gondolataimban, hogy észre sem vettem, hogy gyarapodik az írásom. Azután kedvet kaptam, és amikor hazamentem a kórházból, minden nap estefelé egy vagy két órát leültem írni. Úgy beleéltem magam, hogy ha vidám történeteket írtam, hangosan nevettem, szinte átéltem. Sajnos, le kellett írnom sok szomorú történetet is, és bizony olyankor egy zsebkendő kevés volt a könnyeimnek. Hát így folytattam én az írásomat, sírva és nevetve, és észre sem vettem, hogy az a vastag könyv tele lett.”*

Hogy mivel lett tele a könyv, azt talán megtapasztalhatja az Olvasó is, amikor olvasás közben hangosan felnevet az ízes, de nem mesterkéltségekkel tájszólással elmesélt furfangos csínytevéseken, amikor ő is könnyeivel küszködik a tifusz áldozataivá vált férjét és kisgyerekeit egyszerre elvesztő fiatal édesanyja – a szerző nevelőanyja – fájdalmát átérezve. Amikor észre sem veszi, hogy már nem kívülállóként, hanem maga is együttélő, együttérző és ugyancsak visszaemlékező résztvevőként olvassa a lebilincselően szép és érdeklésztető történeteket. Elgyönyörködik a dimbes-dombos kazári és vizslási táj leírásában, megismerheti a messze földön híres népviselet minden egyes darabját, a színes *gázmér* és *selyemszoknyát*, az aranycsipkés *feketőt*, a menyasszonyi *sejtes* ruhát, a színes gyöngyökből fűzött *garályist*, a fekete bársony gombos mellényt és még ki tudja, hány ruhadarabot. *„Olyanok voltak ezek a szép fiatal kazári lányok és asszonyok, mint a mezei virágok. A szerelem akkor még olyan tiszta és ártatlan volt, mint a virágillat. Meg is házasodtak a legények 18 éves korukban, mert a vágyakozás megvolt minden egészséges férfiban, de előbb az Úristen házában, az oltár előtt a pap stórával összekötte őket. A nászéjszaka csak azután következett.”*

Megtudhatjuk azt is, hogy azelőtt az asszonyok otthon, nem egyszer a mezőn születtek, s a gyerekágyas asszonynak szép, tiszta, *sufrikás* lepedőből a gerendára felkötve sátrat csináltak a házban, hogy megvédjék a babát és

az édesanyát a boszorkány megrontásától. Mert bizony boszorkányok még a két világháború között is voltak Kazáron, Vizsláson, csakúgy, mint tudalmas asszonyok és halottmondók! Bár ezekben már Panni néni édesanyja sem bízott meg, amikor rájött a turpisságra, azt mondta a leleplezett halottlátónak: „*Gond ütte, jaj kutya égette, no megá'! Ha nem hagyja abba a marhaságait, úgy kipofozom, hogy megemlegeti, amíg ezen a világon él!*” Megtudhatjuk, mi minden volt egy *poszrikos kosárban*, hogyan *porkolták* szalmával a leölt disznót, milyen volt egy lóvászár, hogyan játszottak, *ugrostak* a gyerekek, hogy *ringázták* a bölcsőt, hogy segítette ki a tojást a Komi gyerek a tyúkból. Hogy kerültek a *pegyvarakásba* a sikeres borjűvászár után az áldomást ivók, hogyan kínlódta végig guggolva, a karfára támaszkodva a mozielőadást Bandó, a fiatal cigánylegény, aki nem tudta, hogy az ülést le kell hajtani. Megtudhatjuk, milyen volt a májfaállítás, hogy zajlott a karácsony, a húsvét, a locsolkodás, milyen volt a három falu (Kazár–Mátraszele–Vizslás) vendégsége.

Betekinthetünk az első és második világháború eseményeibe, megismerhetjük a katonaelet keserveit és ezzel kapcsolatban Panni néni bölcs gondolatait: „*A háború egy borzalmas dolog az ember életében. Aki a háborút megindítja és a többi becsületes embert is belekényszeríti, családokat szakít szét egymástól, fiatal szerelmeseket a legjobb férfikorban a halálba kényszerít, az szerintem csak elmebeteg lehet. Bizzunk benne, hogy a jövőben még józanabb, okosabb emberek is kerülnek a bársonyszékbe, akiknek eszük is van, meg szívük, lelkük*”. (Nagymamája is 30 évesen maradt özvegyen négy gyerekkel az első világháborúban.) Sok nehézséget hoztak az 1920-as évek is, amikor például Fergyi sógor azt mondta feleségének: „*Hallod-e, Marcsa, jó volna nekem is kimenni Amerikába, hát úgy mondják, hogy ott sokkal több pénzt lehet keresni. Meg kellene a pajtát is csináltatni, meg a házat is, mit szólsz te hozzá?*” „*Nem tudom, Fergyi, mit szóljak én hozzá. Féltetek!*” Aztán kiderül, hogy milyen volt Amerikában és hogy tért haza Fergyi sógor.

Dédnagyapja idejében még együtt éltek a nagy családok, a *hadok, Palyánk, Pestánk, Jánosonk*. Együtt volt a sok föld, melyen a testvérek szível-lélekkel együtt dolgoztak, olyan volt ez, mint egy kis técesz. Közülük Sándor Ispán János, azaz Espán Jankó, a bölcs vizslási bíró irányította a gazdaságot. Tanulatlan ember volt ő is, de a földműves munka irányításában lepipálná a mai szakembereket. „*Előrelátó volt, akár a bibliai József. Mindig tartalékolt gabonát vermekbe, számított arra, hogy szűk esztendő is következhetnek. Ami egyszer be is következett.*” Hozzá jöttek még az Alföldről is búzavetőmagért. Akkor még maguk készítette fakanállal, favillával ettek. Még az édesapja is azzal szeretett a legjobban enni, mert „*a fakanállal nem meleg, nem forró az étel*”.

Fiatalon árván maradt, már 12 éves korában nagy bükkönytáblát önállóan lekaszálló és a lovakhoz egész életében ragaszkodó édesapjáról is nagy szeretettel emlékezik meg: „*Amikor az édesapám lovagolni kezdett,*

olyan volt, mint az égen a tejúti huszárok, csak a porfelhőt lehetett látni utána.” Az volt a kedves nótája, hogy:

*„Esik eső, havas eső, nincs a lovamnak legelő.
A zöld mező deres, fagyos, adok neki szénát, zabot.
Kis pej lovam okos állat, tudja, hol lakik, babámat.
Ha fölülök a hátára, gyorsan elvisz őhozzája.”*

Nem felsorolásszerűen, hanem a történetek helyszíneiként ismerkedhetünk meg az olyan szép dűlőnevekkel, mint a Mocsárrét, Sástó, Berek, Váró, Acsota, Nagyárnyék, Boszorát, Csörgőberki és a falu határában fakadó forrásokkal: Kiskút, Nagykata-kútja, Fehér-víz, Isten-kútja, Köszvényes-kút.

A könyvismertetés során természetesen csak szemelvények villanthatók fel abból a személyes élményekből, emlékekből táplálkozó gazdag helytörténeti anyagból, melynek akár egyszeri elolvasása, akár egyes részleteinek újra- és újraolvasása egyaránt nagy élményt jelent bárki számára, nekünk, palócföldieknek pedig szinte bibliánk, kis tájhazai bibliánk lehet.

Befejezésül idézzük még egyszer Panni nénit: *„Azon gondolkodom, hogy 1878-tól, amikortól a nagymamám Kazárra jött férjhez, azóta de nagyon sokat változott a világ, az emberek, a szokások, az öltözködés, a palócos nyelv, a templomba járás, a parasztházak. Ha bemegyek a kazári templomba, sokszor az jut eszembe, hogy de sokat járt ide az én vallásos nagymamám! Úgy köszönt be mindig azzal a szép köszönéssel, szépen, halkán, szinte magában, hogy: Dicsértessék az Úrjézus Krisztus mindörökké, ámen.”*

Tózsér Kapcsos Anna könyvének megjelenését még jó egészségben megélte, látogatói kérésére szívesen dedikálta a Mizserfai Idősek Otthonában. A vele való beszélgetés során kiderült, hogy szívesen vállalna könyve bemutatóján egy nyilvános beszélgetést is. Elhalálózása miatt erre már nem kerülhetett sor. Könyve azonban – ha lesznek, akik olvassák – még számos nemzedékre átörökíti Kazár és környéke palóc emlékeit.

(Európai Folklór Intézet– L'Harmattan, 2004)

HATVANI JÓZSEF

Elherdált esélyek, elvesz(t)ett emberek

Tömpe István: Az elitek árulása

A múlt évben szinte belefeledkeztem – kedvemre, persze – a hazai kortárs memoárirodalomba. Így adódhatott, hogy a Balassi Bálint Megyei Könyvtár online katalógusában keresgélve, a „Visszaemlékezések” tárgyszó alatt – örömmre és reményeim szerint majd mások épülésére is – ráleltem a „szóban forgó” kötetre.

A közgazdász/politikus szerző aktív pályáját harminc évig figyelemmel kísértem, így könyvét is várakozással olvastam. Nem is csalódtam. Ám nem csupán azért ajánlom az olvasó figyelmébe már itt előljáróban, mert az közelről megérintett a közgazdasági egyetem és egykori iskolatársaim,

a volt miniszterelnök Németh Miklós és Medgyessy Péter, valamint egyes általam bennfentesként ismert minisztériumok megidézésével, hanem azért, mert érdekes családtörténet, kitűnő korlenyomat és nagyon tanulságos korrajz. Ebből következően műfaja „vegyes”: memoár, valamint politika- és társadalomtörténet. Stílszerűen: valami „laza konzorciumban”.

Tömpe István – az 1971-ben tanárszakra diplomát szerzett közgazdász – könyvében a politikai és gazdasági rendszerek törvényszerű bukásának történetét családja és saját személyes sorsán át vetíti elénk. Én itt az előbbinek még csak a felvillantásától is eltekintek, minthogy fontosabbnak ítélem a szerző aktív korszakának több mint négy évtizedére történő visszaemlékezését. Előljáróban mindjárt megjegyzem: a tehetséges, több nyelven beszélő, külföldön is dolgozó és tapasztalatokat szerző szakember pályája korántsem volt végig meredeken emelkedő és töretlen.

Ugyanis amíg a széles látókörű közgazdász szakmai tudását és nemzetközi ismertségét a rezsim szívesen kamatoztatta volna, addig a reformgondolkodású, kritikus politikust az '56 utáni megtorlásokat (amelyben apjának, idősebb Tömpe Istvánnak „elévülhetetlen érdemei” lehettek) feledtetni igyekvő késő kádári rendszer nem enged(het)te túl közel magához. (Hasonlóan volt ez a létező szocializmus minden szintjén, vidéken a helyi társadalmakban is: a párt(politika) támogatása nélkül a felső vezetési szintre elvétve ért fel bárki is. Ennek következtében számos tehetséges ember ve-

szett el nemcsak a rendszer, de szűkebb környezete számára is. (Sokan disszidáltak, emigráltak, elköltöztek.)

A rendszerváltás – kezdetben úgy tűnik – Tömpe István, a „budai úri-fiú, makroközgazdász” (411.) számára megadja a sanszot legjobb képességei kibontakoztatására. Még arra is, hogy akár a gazdasági rendszerváltók egyik kulcsfigurája legyen. Utóbbi azonban – ahogy az később kiderül – csak részben következik be. A kötetben ugyanis megelevenedik a Kádár-korszak, a rendszerváltozás időszaka, és az azt követő jó húsz év is. A fejezetcímek árulkodnak a szerző szakmai életútjáról, térbeli és időben egymást követő munkahelyeiről.

Az egyetem elvégzése után a jól hangzó nyitány a munka világában „A Gazdaságkutató Intézet” (1971–1977). Külföldi pályáállomásai – többek között – „Moszkva és Genf” (1977–1983). Hazatérése után „Az államigazgatás” különböző beosztásaiban dolgozik (1983–1988). Úgy tűnik, figyel mindenre, még a divatra is. Egy „budai úriúrnak” és az elit tagjának a divatos öltözködés – kvázi kötelező. „Természetesen nagy különbség van az akkori hivatali elegancia és a mai között. Akkor az egyszínű sötét ruha ment, szép, gyakran drága nyakkendővel, a piperkócók (például én) selyem zsebkendőt is hordtak [...] A mai egyenviselés kezdődik a hajjal, [...] kékes klubzakkó, nyitott ing, alul műlaza ellenpontként farmer, hosszú orrú cipő.” (367.)

A kötet legizgalmasabb fejezete „A rendszerváltás” (1988–1990) címet kapta. Ebben a rövid időszakban Tömpe István egyik pozícióból a másikba kerül (mintha keresnék, de nem találnák a helyét): privatizációs kormánybiztos, pénzügyminiszter-helyettes, az Állami Vagyongyűjtés első elnöke. Az ő idejében már az ellenzék és a közvélemény a nemzeti vagyon széthordásáról, az ország kiárusításáról beszél. Amit a szakember – immár utólag, szerzőként – nem is tagad. „A gyors és tömeges privatizáció sok bevételt hoz a költségvetésnek, bár az állami vagyonszámlán nagy lehet a veszteség. [...] És mégis, Magyarország a szörnyű áldozatok és az egyre inkább felülkerekedő politikai önzés ellenére is jó tíz évig virágzott. [...] Aztán jöttek a hatalomszerzési drámák, a modellértékű kudarok.” (370)

A leghosszabb pályaszakaszt (1991–2012) átfogó fejezet, az utolsó a „Bankok és vasút” címet viseli. Ekkori tisztségei is busásan fizetett állások, ám ez már Tömpe pályájának leszálló ága, ekkor már nincs a politikai pixisben. Könyve „Utószó”-jában keserűen fogalmaz: „Sok emberrel találkozom. Elképedve tapasztalom, hogy a magyar sors milyen katasztrófális pusztítást végzett a lelkekben és az erkölcsökben. (440.) Végül így búcsúzik: „Amikor dolgozni kezdtem, Magyarország a szocialista barakkok legvidámabbika volt. A rendszerváltáskor mi váltunk Kelet-Európa éllovasává. Polgári rendszert vezettünk be, igaz csak kevés polgárral. Aztán jöttek és fosztogatni kezdtek bennünket. A fél ország odalett már, belső szabadságunkat azonban építenünk kell. Ezt a könyvet is ezért írtam meg.” (441.) Bizony jó, hogy megírta.

Igen, mert Tömpe István könyve jelentős írás. Szembenézésre sarkall a közelmúlttal és a jelennel, bátran feszeget olyan problémákat, amelyek ma

is aktuálisak. Előremutató is, mert globális gondolkodásra ösztönöz, miközben az egyén, a közösség és politikai kultúrák egymás mellett létezéséről szól. Hitelesen ír: az értő olvasó számára hol torokszorítóan és fájdalmasan, hol „csak” gúnyosan és ironikusan.

A végső konklúzió szerintem: a rendszerváltás és az eltelt negyedszázad jobbára az eltékozolt évek, a nehéz (például a nagy ellátó rendszerek átalakítását célzó) döntések elkerülése, az elherdált esélyek az önző párt és egyéni érdekek megvalósítása jegyében telt el, elveszett és elvesztett emberekről is szól. Különösen ide értve az elfuserált nagyvállalati privatizáció végső áldozatait, az új rendszer igazán elvesz(t)ett embereit: munkanélküliek százezreit, koldusok tízezreit. Mindez nem más, mint a magas politikai és szakmai vezetés integrált csődje, másként – ezért is ez a könyv címe – az „elitek árulása”. A könyv mintegy a legutóbbi évtizedekben hatalmon lévő legfelső vezetés, a regnáló politikai potentátok vázlatos vádirata. Annak az áruló elitnek, amelynek maga a szerző is ambiciózus, aktív tagja volt.

A vaskos (450 oldal) kötet izgalmas újkori dokumentum, amelynek valószínűsége, ellentmondásossága, szépírói értéke; szellemessége és ironiája egyaránt említhető. A szöveg jól strukturált, logikus felépítésű, egyes részei kifejezetten olvasmányosak. Tömpe István rászorgált, hogy könyvét ne csak a család- és politikatörténetet kedvelők, de a szélesebb közvélemény figyelmébe is bátran ajánljam.

(NORAN LIBRO, Budapest, 2015)